

Kemal Kılınc

Bolu Abant İzzet Baysal University, kemal.kilinc@gmail.com,
Bolu-Turkey

DOI	http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2019.14.3.3C0186
ORCID ID	0000-0003-0790-8962
CORRESPONDING AUTHOR	Kemal Kılınc

GEREDE DERİ SANAYİSİNİN GELİŞMESİNDEKİ ÖNEMLİ FAKTÖR: ORTAK KULLANIM TESİSLERİ

ÖZ

Gerede, dünyadaki deri üretim merkezlerinden birisidir. Büyükbaş deri üretimi gerçekleştirilen Gerede'de ekonomik hayat neredeyse deriye ve deri sektörünün geleceğine endekslidir. Bu bilince sahip olan deri üreticileri, modern deri üretiminin gerektirdiği teknolojik gelişmelere ayak uydurabildikleri için Türkiye'deki diğer deri üreticilerine göre büyük gelişme kaydedebilmişler ve Gerede'yi devamlı üretim yapan canlı bir deri merkezi konumuna getirebilmişlerdir. Bu gelişmenin en önemli sebeplerinden birisi Gerede'deki dericilerin birleşerek kurdukları ortak kullanım tesisleridir. Kolektif üretim olarak da adlandırılan bu sistem İtalya'dan esinlenerek geliştirilmiştir. Her tabakhane kendi fabrikasına kendi makinalarını almak yerine, ortak olarak makinalar alınmış ve böylece makinalar atıl durumda kalmadan sürekli üretim yaparak uygun maliyetle deri işlenebilir bir konuma ulaşılmıştır. Bu çalışmada Deri Organize Sanayi Bölgesi'ne taşınma süreci başlayan Gerede Tabakhanelerindeki dört adet ortak kullanım tesisi karşılıklı görüşme yöntemi ve gözlem yöntemiyle incelenmiş; kolektif deri üretiminin detayları ve bu üretim çeşidinin sürdürülebilirliği konusundaki fikirler göz önüne serilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gerede Deri Sanayi, Ortak Kullanım Tesisleri, Kolektif Üretim, Tabakhane, İtalyan Sistemi

IMPORTANT FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF GEREDE LEATHER INDUSTRY: COMMON USAGE FACILITIES

ABSTRACT

Gerede is one of the leather production center in the world. In Gerede, which produces bovine leather, economic life is almost indexed to the future of the leather and leather industry. Tanners who have this awareness, they can adapt to the technological developments required by modern leather production so they made great progress compared to other leather manufacturers in Turkey and they were able to make Gerede an active leather center. One of the most important reasons for this development is the common use facilities established by tanners in Gerede. This system, also called collective production, is inspired from Italy. Instead of buying their own machines, every tannery has taken the machines as a partner and thus the machines can be processed at an affordable cost by making continuous production without being idle. In this study, four common use facilities in Gerede Tanneries, which started the process of moving to Leather Organized Industrial Zone, were examined by mutual interview method and observation method; the details of collective leather production and the ideas about the sustainability of this type of production have been tried to be exposed.

Keywords: Gerede Leather Industry, Common Usage Facilities, Collective Production, Tannery, Italian System

How to Cite

Kılınc, K., (2019). Gerede Deri Sanayisinin Gelişmesindeki Önemli Faktör: Ortak Kullanım Tesisleri, **Social Sciences (NWSASOS)**, 14(3):87-102, DOI:10.12739/NWSA.2019.14.3.3C0186.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Deri yapımı geleneksel bir endüstridir. Bununla birlikte çok eski zamanlardan beri var olduğu bilinmektedir. Hammurabi Kanunları (M.Ö. 1795-1750) zamanında deri endüstrisinin varlığı saptanmıştır. Bu yüzden dericiliğin 5000 yıldan fazla bir geçmişinin olduğu söylenebilir. Bu kanunda 274. maddede tabaklar ve sepiciler için ücretler belirtilmiştir. Aslında hayvan derilerinin kullanımı insanoğlunun ilk teknolojilerinden birisidir. Belki de alet yapımından da önce gelmektedir. Modern dünyada, global deri endüstrisinin var olma sebebi et yeme alışkanlığının olması dolayısıyla'dır. Bundan dolayı, dünyada üretilen derilerin çoğu sığır, koyun, domuz ve keçi derilerinden yapılmaktadır. Et endüstrisinin yan ürünlerinden biri olan hamderi: yalnız yıllık sığır kesiminin 300 milyon olduğu, yan ürün olarak 10-20 milyon ton ağırlıkta olduğu düşünüldüğünde, tabaklar tarafından kullanılmadığı takdirde önemli bir çevresel etki yaratacaktır. Dünya çapındaki deri üreticileri; bir endüstrinin atılan, istenmeyen yan ürününü; dünyada en çok arzu edilen ve geniş çapta uygulanan bir materyal haline dönüştürerek değer katmanın mükemmel bir örneğini sergilemektedirler (Covington, 2009:xix).

FAO'ya (2015) göre, 2014 yılında dünyada 6,6 milyon tondan fazla sığır derisi üretilmiştir. Et endüstrisinin yan ürünü olan hamderiler, çeşitli mekanik ve kimyasal işlemler ile yüksek katma değerli materyaller haline dönüştürülür (Laurenti, et al., 2016:1180). Deri Sektörü, Türkiye ekonomisinin en önemli sektörlerinden birisidir. Türkiye deri sektörünün en önemli figürleri; zengin miras, zanaat, nitelikli iş gücü, fiziksel ve teknik altyapı, esnek ve kaliteli üretim, hızlı adaptasyon, müşteri odaklı tutum, çeşitlilik ve hızlı modadır (IDMIB, 2016). Günümüzde Türkiye'de modern teknoloji ile yüksek kaliteli ürünler üreten 13 Endüstriyel Deri Bölgesi bulunmaktadır. Türkiye; İtalya, Çin ve Hindistan'dan sonra dördüncü en büyük deri üreticisi ülke konumundadır. (FIBRE2FASHION, 2019). Dünyada bilinen bir deri üretim merkezi olan Gerede'de 120 civarında büyüklü küçüklü tabakhane mevcuttur. Gerede'ye girerken "DERİCİLER ŞEHİRİ GEREDE" tabelası görünür. Gerede'deki ilçe halkı deriyle bütünleşmiştir ve ilçedeki ekonomik hayat neredeyse deriye ve buradaki sektörün geleceğine endekslidir. Bunun bilincinde olan Gerede'deki dericiler ve ilçe halkı bu sektörü benimsemişler ve dericilik sektörünün gelişmesi için yoğun çaba sarf etmişlerdir.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Türk deri sanayii, özellikle 1980'lerden sonra Türkiye sanayisinin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur; Türk deri endüstrisinin adı, ihracat temelli üretim modeli ile küresel pazarlarda da anılmaya başlandı. Bununla birlikte, Uzak Doğu'dan gelen düşük fiyatlı ve düşük kaliteli ürünlerin pazar payındaki artış nedeniyle, deri endüstrisi sürekli bir rekabet baskısı ile karşı karşıya kaldı. Bu nedenle, bu sektörün rekabet ve sürdürülebilirliğinin artırılması büyük önem taşımaktadır. Türk deri endüstrisinin rekabetçi koşullarda ayakta kalabilmesi ve uluslararası pazarlardaki payını artırmak, sektörün dinamiklerini doğru analiz edip yorumlamak ve geleceğe yönelik stratejik adımlar atmakla mümkün olacaktır (Atılğan, vd., 2018:115). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, belli endüstrilerin belli alanlara yığılarak sanayi kümelerini oluşturdukları ve bu yolla bilgiye, teknolojiye ve deneyimli işgücü havuzuna ulaşarak işlem maliyetlerini düşürdükleri gözlenmiştir. Kümelenme, rekabet avantajının oluşumunda önemli bir uyarıcı olarak tanımlanmıştır. Küresel bir ekonomide rekabet avantajı

rakiplerin ulaşamayacağı yerel unsurlara; bilgi ve ilişkilere dayanmaktadır (Porter, 1998:77).

Türkiye'nin deri merkezi olma yolunda ilerleyen Gerede Deri Sanayi; kümelenmenin verdiği rekabet avantajını ortak kullanım tesisleri ile mükemmel bir şekilde kullanmıştır. Türkiye'de üretilen büyükbaş derilerin büyük kısmının Gerede'de üretilmesi ve günün koşullarına ve dünya standartlarına uyum sağlamak amacıyla Gerede tabakhanelerinin Gerede Deri Organize Sanayi Bölgesi'ne taşınma sürecinin başlamış olması bir başarı göstergesidir. Bu başarının en önemli sebeplerinden birisi Gerede'deki dericilerin birleşerek kurdukları ortak kullanım tesisleridir. Kolektif üretim olarak da adlandırılan bu sistem İtalya'dan esinlenerek geliştirilmiştir. Her tabakhane kendi fabrikasına kendi makinalarını almak yerine, ortak olarak makinalar alınmış ve böylece makinalar atıl durumda kalmadan sürekli üretim yaparak uygun maliyetle deri işlenebilir bir konuma ulaşılmıştır. Bu sistem sayesinde düşük sermayeler ile gelişim sağlanabilmiş ve dünya standartlarında üst düzey deri üretimi yapılabilmesi için Deri Organize Sanayi Bölgesine geçiş kolaylaşmıştır. Elde edilen gelişmenin sürdürülebilmesi ve geliştirilmesi Gerede için olduğu kadar Türk Deri Sanayi için de büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple Gerede Tabakhanelerindeki ortak kullanım tesisleri araştırmaya değer bir konu olarak önem arz etmektedir.

3. GEREDE DERİ SANAYİSİNİN KISA TARİHÇESİ (BRIEF HISTORY OF GEREDE LEATHER INDUSTRY)

Gerede'de deri sanayisinin tarihçesi çok eskidir. 1354 tarihinde Gerede'nin Orhan Gazi tarafından Osmanlı topraklarına katılmasıyla bu civara yerleşen Ahiler, debagat sanatını Gerede ve çevresine yaymışlardır. O tarihlerden bu güne kadar dericilik Gerede'de devam etmektedir. 1640'lı tarihlerde Gerede'ye gelen Evliya Çelebi'ye göre: "Gerede'nin cümle esnafından ziyade debbağ ve bıçakçısı vardır". Gerede'nin eski dönemlerde de dericilik açısından önemli bir merkez olduğu; Osmanlı ordusuna lazım olan gön, vaketa, sahtiyan, meşin ve tutkalın büyük bir kısmının Gerede'den alındığının eski sicillerdeki siparişler emirleriyle sabit olmasından anlaşılmaktadır (Kaşmer, 2000). Süme vd. (2015)'ne göre 1840 yılında debbağlık yani dericilik mesleği Gerede'de en çok icra edilen meslekti ve hemen her dönem Gerede dericilikte en önemli merkezlerden biriydi.

Gerede'de zaman içerisinde artan tabakhaneler, 1935'te şehir içerisinden kaldırılıp şimdi bulunduğu yer olan Kaynarlar Mevkii'ne taşınmıştır. Dericilerin Kaynarlar'a taşınmasının en önemli sebebi Kaynarlar Mevkii'nin şehir dışında olduğundan dolayı derilerden arta kalan pisliğin etrafa rahatsızlık vermemesi ve dericilik için gerekli olan suyun burada bol olmasıdır (Güldür, 2016:100). Fakat günümüzde mevcut yerindeki tabakhanelerin de şehir içinde kalması ve fiziksel koşullarının geliştirilmesinin zor olması sebebiyle Deri Organize Sanayi Bölgesi'nin daha geniş alan ve imkânlara sahip olan D 100 karayolu üzerindeki Karaçam mevkiine kurulması kararlaştırılmıştır (GDOSD, 2019). Deri Organize Sanayi Bölgesine taşınma süreci devam etmektedir. Bu taşınma ve yeni sanayi bölgesi oluşumu Gerede Deri Sanayi'nin bir başarısı olarak nitelendirilebilir.

Son yıllarda ülkemizde deri üretimi yapan tesislerde azalma ve sektörde küçülme gözlenmektedir. Güçlü rekabet koşulları ve sektörel riskin büyük olması sebebiyle Avrupa ülkeleri de baz alındığında bunun normal olduğu düşünülebilir. Buna rağmen ülkemizde deri üretiminde canlılığın azalmasını en az hisseden bölge Gerede olmuştur. Çok yüksek sermayeleri olmamasına rağmen Gerede "akılcı üretim" diyebileceğimiz

ortak kullanım tesisleri sayesinde dünya standartlarında deri üretebilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı (2019) verilerine göre Gerede'de 97 adet deri işleme tesisi faaliyet göstermektedir. Bu tesislerin tamamında büyükbaş deri üretimi yapılmaktadır. Üretilen deriler deri ürünü üreticilerine ve tacirlere pazarlanmaktadır. Üretilen derilerin büyük kısmı iç piyasaya verilmektedir. İç piyasaya verilen derilerden ihracat dolaylı yolla sağlanmakta ise de son yıllarda direkt olarak ihracat da hız kazanmış durumdadır.

4. KOLEKTİF SİSTEM (COLLECTIVE SYSTEM)

Kolektiflik, küçük işletmelerin kendi çıkarlarını güçlendirmek için kurmak zorunda oldukları bir ilişki tarzını ifade etmektedir. Sanayi açısından bakıldığında, küçük bir firmanın sadece kendi başına yetersiz donanımı ve kapasitesi ile karşısına çıkan fırsatları değerlendirmesi ihtimalinin gayet düşük olduğu söylenebilir. Bu fırsatların değerlendirilmesi için aynı sektörde olan diğer küçük firmalarla işbirliğinin gerektiği belirtilebilir (Pınarcıoğlu, 2000:304). Küresel bir ekonomide bölgesel ve kentsel rekabetçiliğin temeli; bilginin yaratıldığı, teknolojinin paylaşıldığı ve bilgi alış verişinin olduğu yerel unsurlara bağlıdır (Malecki, 2004:1104). İtalya seramik, makine teçhizat, moda-tasarım, deri işleme ve mermercilik sektörlerinde güçlü bir konuma sahiptir. Porter, İtalya'nın bu sektörlerde önde olmasını kümelenme ile açıklamaktadır. Kümelenme yaklaşımı ile birlikte ülkelerin, bölgelerin ve kentlerin fark yaratarak oluşturdukları kümelerin, kendine mensup firmalarla ve yakınında bulunan destekleyici firmalarla birlikte deneyimli bir işgücü, verimlilik artışı, yenilikçilik, daha hızlı büyüme ve rekabet avantajı gibi önemli faktörleri oluşturdukları görülmektedir (Eroğlu ve Yalçın, 2013:176).

Pınarcıoğlu (2000)'na göre Kümelenmiş bölgelerin en önemli özellikleri olarak, hızlı gelişme gösteren ve sektörel olarak uzmanlaşmış küçük ve orta ölçekli firmalardan oluşması, daha çok görece az gelişmiş (çevresel) mekânlarda ortaya çıkması ve firmaların münferit başarılarından çok kendi aralarında ağ ve ağ benzeri ilişkiler kurarak gerçekleştirdikleri başarının sözü konusu olması görülebilir. Böylelikle, birbirlerine aktif olarak güvenen küçük işletmeler, kendilerine ait çözüm üretme kapasitesine sahip kolektif stratejiler geliştirebilen kesimler olabilmekteler. Yaşadıkları tüm olumsuzluklara karşın, hayatta kalma ve yükselme azminin getirdiği dayanışmanın, yerel gelenekleri bir şekilde kendi yaşantılarına uydurarak yaşatma ve yeniden biçimlendirmenin temel olduğu bir yaşam kurmaya çalışabiliyorlar. Yerel zanaatkâr kabiliyetlerini yeniden üretme faaliyetlerinin ciddi olarak yer aldığı bir yaşamı ayaklarının üstüne dikmeye çalışıyorlar. Dolayısıyla umutsuzluk, moralsizlik ve eğitimsizliklerini, kendilerine ait dinamizmle pozitif sonuçlara çevirebilme enerjilerini içlerinde taşıyabiliyorlar. Platania (2014) ve Carabelli vd. (2007) çalışmalarında kolektif sistemle belirli bölgelerdeki sanayi kuruluşlarının üretimlerinin bir kısmının ortaklaşa yürütmesinin İtalya ile özdeşleştirildiğine, bu sistemin geçmişte İtalya sanayisini geliştirdiğine değinmişlerdir. Bu sistemin rekabette avantaj sağladığını fakat gitgide temel özelliklerini yitirdiklerinden de bahsetmişlerdir. Gerede Deri Sanayi'nde yıllardır uygulanan yüksek yatırım gerektiren mekanik işlemlerin ortak kullanım tesislerinde yapılması da bir İtalyan sistemi olarak değerlendirilmektedir.

5. YÖNTEM (METHOD)

Araştırma kapsamında Gerede Tabakhanelerinde bulunan ortak kullanım tesislerinin tamamında (4 adet) karşılıklı görüşme yöntemi ve gözlem yöntemi kullanılmıştır. Özel teşebbüs olarak kurulan ilk tesisin kurucusundan ortak kullanım tesislerinin kurulma süreci ile ilgili bilgiler alınmıştır. Daha sonra mevcut dört tesisin birer yetkilisi ile birebir görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde yetkililere tesislerin hangi yılda faaliyete başladığı, ortak sayısı, çalışan sayısı, mevcut makinelerin neler olduğu soruları yöneltilmiştir ve bu soruların cevapları tablo haline getirilerek sunulmuştur. Ayrıca yetkililere tesisle ilgili genel bilgilerin, çalışma sisteminin, ortak kullanım tesisleri hakkındaki görüşlerinin ve Gerede Deri Sanayisinin taşınmaya başladığı Gerede Deri Organize Sanayi Bölgesi'nde bu sistemin nasıl devam edeceği ile ilgili düşüncelerini de belirtilmesi istenmiştir. Ardından araştırma kapsamındaki tesislerdeki makineler ve üretim süreci bizzat incelenmiş ve bunların detayları mesleki deneyime dayanarak literatürün de yardımıyla açıklanmış ve ayrıca resmedilmiştir.

6. BULGULAR VE TARTIŞMA (RESULTS AND DISCUSSIONS)

6.1. Ortak Kullanım Tesislerinin Kurulma Süreci (Establishment Process of Common Use Facilities)

Deri üretim süreci genel olarak; hamderiden tabaklanmış deriye, tabaklanmış deriden crust deriye ve crust deriden bitmiş deriye olmak üzere üç ana aşamadan meydana gelir (LWG, 2014). Gerede'deki tabakhanelerde hamderiden başlamak üzere bu üç temel süreç bitmiş deriye kadar uygulanmaktadır. Bu süreçler içinde, derinin kullanılabilir formuna ulaşmasında kritik rolü olan mekanik işlemler de vardır. Mekanik işlemlerin yapılabilmesi için uygun makinelerin bulunması gerekmektedir. Özellikle dünya standartlarında modern deri üretilmesinde kurutma sistemleri başta olmak üzere tüm mekanik işlemler büyük rol oynamaktadır. Gerede'de ilk ortak kullanım atölyesi 1990 yılında merhum İsmail Gür'ün projesi ve büyük çabalarıyla Gerede Deri Sanayi Kooperatifi'nin öncülüğünde, KOSGEB'in desteğiyle faaliyete geçen ORTKA'dır. ORTKA sayesinde dericilerin teker teker alamayacağı makineler alınabilmiş ve kaliteli ve standart üretimin sağlanabilmesi için ilk adım atılmıştır. Bu atölye halen hizmet vermekte olup KOSGEB ile çalışan ve netice alınabilen tek yer olma özelliğine sahiptir (Sağol, A. 28.03.2019). Bu atölyede tabaklama sonrası mekanik işlemler olarak adlandırılan sıkma, yarma ve tıraş işlemleri gerçekleştirilmektedir (Bkz. Fotoğraf:1). Bu amaçla atölyede 1 adet sıkma, 1 adet yarma ve 3 adet de tıraş makinası bulunmaktadır.

Fotoğraf 1. Gerede Deri Sanayi Kooperatifi Atölyesi
(Image 1. Gerede Leather Industry Cooperative Workshop)

Gerede Deri Sanayisinde özel teşebbüs ortak kullanım tesislerinin oluşturulma fikri ise İtalya'da yapılan gözlemler

sonrasında ortaya çıkmıştır. İtalya'daki yaygın sistemde farklı deri üretim aşamalarının birçoğu farklı işletmelerde yapılarak hamderinin bitmiş deriye dönüştürüldüğü gözlemlenmiştir. "Yazıhane tabaklığı" denilen bu sistemde deriler daha çok fason işletmelerde ücret karşılığında işlemlerin yürütülmesi şeklinde işlenmektedir. Böylece deri üretimi yapmak isteyen kişi deri üretiminin gerektirdiği tüm makine ve ekipmanları almak zorunda kalmamaktadır. Üretimin bazı bölümlerini kendi tesisinde yaparken, özellikle yüksek maliyetli makinaların kullanıldığı işlemleri ücret karşılığında fason işletmelere yaptırmaktadır (Sağol, A., 28.03.2019). Bu sistem kümelenmenin karşılıklı bağımlılık ile üretim maliyetlerinin düşürülmesi özelliğine dayanmaktadır. Özel teşebbüs ortak kullanım tesisleri oluşturulmadan önce Gerede Deri Sanayinin en büyük sıkıntısı standart ve kaliteli üretimi sağlayamamaktı. Özellikle kurutma metotlarının geleneksel yöntemeye dayanması hızlı ve standart bir süreç sağlamıyordu (Sağol, A., 28.03.2019). Thorstensen (1993)'e göre kurutma işlemi sadece deriyi pratik ve kullanılabilir forma dönüştürmek üzere basitçe nemin giderilmesi işlemi değil, aynı zamanda deri üretimindeki kimyasal reaksiyonlara katkıda bulunan bir işlemdir. Derilerin kurutulması, deri kalitesi için en önemli basamaklardan birisidir.

Özel teşebbüs ortak kullanım tesisleri kurulmadan önce Gerede'de doğal ortamda güneşte kurutma en çok kullanılan metottu. Güneşin olmadığı, doğa koşullarının el vermediği zamanlarda deriler kurutulamıyor böylece siparişler de aksamış oluyordu. Güneşte kurutma dışında kullanılan yöntemler de dünya standartlarında uygulanan yöntemlerin gerisinde kalmıştı. Bu sebeple özellikle mamul deri kalitesini belirleyici bir rolü olan kurutma işleminin geleneksel ilkel metotlarla yapılması Gerede derisinin düşük kaliteli, standardı olmayan, işlem süresinin uzun olması sebebiyle talepleri karşılayamayan bir konumda değerlendirilmesine yol açmıştı. Gerede'de asırlardır yapılan dericiliğin devam edebilmesi, geliştirilmesi ve dünya standartlarında üretim yapılabilmesi için modern deri kurutma yöntemlerinin uygulanması bir zorunluluk haline gelmişti. İtalya'da yapılan incelemeler sonrasında Gerede'de özel teşebbüs olarak ortak kullanım tesisi kurulması kararlaştırıldı. Her derici kendi fabrikasına kendi makinesini almak yerine makineler ortak olarak alındı ve bunun için bir şirket kuruldu. Bu sayede düşük sermayeler ile modern deri üretimini gerçekleştirebilecek makineler alınabildi. Bazı dericilerin kendi başlarına da makine alma imkânları vardı aslında. Fakat alınan makineler tek derici için çalışırsa günde birkaç saatten fazla çalışmayacak, böylece yüksek yatırımla alınan makineler atıl durumda kalabilecekti. Bu tesisin 1997 yılında kurulması Gerede Deri Sanayisi için bir devrim niteliğindedir. İlkel koşullarda geleneksel yöntemlere göre yapılan dericilik, bir anda dünyada kullanılan son teknoloji ile yapılmaya başlanmıştır. Böylece standardı olmayan, talepleri karşılama kapasitesi düşük olan, kalitesizlik ile özdeşleştirilmeye başlanmış Gerede derisi çok kısa zamanda dünya standartlarına kavuşmuştur. Ortak iş yapmanın herkes tarafından çok zor olduğu bilinmesine ve Gerede'de kurulan bu ortaklı yapının başarı sağlama ihtimalinin düşük olarak değerlendirilmesine rağmen, kurulan bu ilk tesis sayesinde Gerede dericilikte çağ atlamış ve diğer bölgelere göre avantajlı konuma gelebilmiştir. Kurulan tesis sadece ortaklara değil, tüm dericilere hizmet etmiştir. Bu sayede Gerede'deki tüm dericiler modern deri kurutma ve mekanik işlemlerinden faydalanabilmiş ve Gerede Deri Sanayisi sadece yüksek sermayeye sahip dericilerle değil, topyekûn gelişme fırsatı bulabilmiştir (Sağol, A., 28.03.2019).

6.2. Özel Teşebbüs Ortak Kullanım Tesisleri (Private Enterprise Common Use Facilities)

Gerede'de tabaklama sonrası mekanik işlemler olan sıkma, yarma, tıraş ve yaş bitim işlemleri sonrasında yapılan açkı sıkma, vakum kurutma, yaş gergi, askı kurutma, patpat işlemlerini yapan 4 adet özel teşebbüs ortak kullanım tesisi bulunmaktadır.

- **Tesis 1 (OR-DER):** Bu tesis özel teşebbüs olarak faaliyete geçirilen ilk ortak kullanım tesisidir (Fotoğraf 2). Tesis ilk kurulduğunda yoğun talep sebebiyle 24 saat, 3 vardiya şeklinde çalışmıştır. Sadece ortaklarına değil, Gerede Deri Sanayisindeki tüm esnafların kullanımına sunulmuştur. Tabak esnafının derileri sıra sistemine göre yapılmaktadır ve ilk kurulduğu zamanki sistem günümüzde de aynı şekilde devam etmektedir. Bu tesis Gerede'de modern deri üretimine ön ayak olmuştur ve daha sonra kurulan tesisler için örnek model konumundadır. Aynı sistem Gerede Deri Organize Sanayi Bölgesinde de devam edecektir. Ayrıca sadece mekanik işlemler olarak kalmayacak; tabaklama ve yaş bitim işlemleri (yağlama-boyama-retenaj) de fason olarak yapılacaktır (Sağol, A. 28.03.2019). Tesis 1997 yılında 9 ortaklı olarak kurulmuştur. Tesis ile ilgili genel bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Fotoğraf 2. Özel teşebbüs olarak ilk kurulan ortak kullanım tesisi
(Image 2. The first established common usage facility as private enterprise)

Tablo 1. Tesis-1 ile ilgili genel bilgiler
(Table 1. General information about facility-1)

Kuruluş Yılı	Ortak Sayısı	Çalışan Sayısı	
1997	7	40	
Tabaklama Sonrası		Yaş Bitim İşlemleri Sonrası	
Makinalar	Adet	Makinalar	Adet
Sıkma	1	Açkı Sıkma	2
Yarma	1	Vakum Kurutma	2
Tıraş	3	Gergi	1
		Askı Kurutma Ünitesi	1
		Patpat	2

- **Tesis 2 (BİRTEK):** Bu tesis özel teşebbüs olarak faaliyete geçirilen ikinci ortak kullanım tesisidir (Fotoğraf 3). 2001 yılında 12 ortaklı olarak kurulmuştur. Tesis ile ilgili genel bilgiler Tablo 2'de verilmiştir. Tesis yoğunluk olduğunda 24 saat, 3 vardiya şeklinde çalışabilmektedir. İşletme müdürü Başaran'a (29.03.2019) göre bu tesiste diğerlerine göre otomasyon ön plandadır. Günde yaklaşık 80 ton deriye tekabül eden 3500 bütün deri için mekanik işlemler yapılmaktadır. 2000'li yıllarda 3 günde 70 kişiyle yapılacak bir iş, bu tesiste 8 saatte 8 kişiyle yapılmıştır. Ortak kullanım tesislerinin en

bilinen avantajının makinaların ortak şekilde alınarak modern deri üretimi için çok yüksek yatırım gerektirmeden, makinalardan maksimum şekilde yararlanılması olsa da özellikle fiziksel koşulları uygun olmayan tabakhanelere monte edilemeyecek makinaların bu tesislerde hizmet vermesi de çok önemlidir. Çünkü mevcut yerindeki Gerede tabakhanelerinin makine parkuru oluşturabilmesi imkânsızdır. Ayrıca tesis oluşturmak için yapılan ortaklıklardan doğan güç ile özellikle hamderi ve yarı mamul deri alım satımı gibi ek işler de ortaya çıkmış, firma ortaklarının ticari kapasiteleri gelişmiştir. Ortak kullanım tesislerindeki modern kurutma yöntemleri ile deride kullanılan kimyasal madde maliyeti ve işgücü azalmış, üretim hızlanmıştır. Gerede Deri Organize Sanayi Bölgesinde de aynı sistem devam edecek olup, ayrıca tesis tabaklama işlemleri için de hizmet verecektir.

Fotoğraf 3. Özel teşebbüs olarak ikinci kurulan ortak kullanım tesisi
(Image 3. The second established common usage facility as private enterprise)

Tablo 2. Tesis-2 ile ilgili genel bilgiler
(Table 2. General information about facility-2)

Kuruluş Yılı	Ortak Sayısı	Çalışan Sayısı	
2001	10	80	
Tabaklama Sonrası		Yaş Bitim İşlemleri Sonrası	
Makinalar	Adet	Makinalar	Adet
Sıkma	1	Açık Sıkma	2
Yarma	1	Vakum Kurutma	2
Tıraş	2	Gergi	2
		Askı Kurutma Ünitesi	1
		Patpat	2

- **Tesis 3 (GERDERSAN):** Bu tesis özel teşebbüs olarak faaliyete geçirilen üçüncü ortak kullanım tesisidir (Fotoğraf 4). 2002 yılında 60 ortaklı olarak faaliyete başlayan kuruluşun şu anki ortak sayısı 32'dir. Kuruluş Gerede Deri Organize Sanayi Bölgesinde de aynı sistemle üretime devam edecek ve mekanik işlemler için tüm dericilere hizmet verecektir (Turan, E., 29.03.2019). Tesis ile ilgili genel bilgiler Tablo 3'de verilmiştir.

Fotoğraf 4. Özel teşebbüs olarak üçüncü kurulan ortak kullanım tesisi
(Image 4. The third established common usage facility as private enterprise)

Tablo 3. Tesis-3 ile ilgili genel bilgiler
(Table 3. General information about facility-3)

Kuruluş Yılı	Ortak Sayısı	Çalışan Sayısı	
2002	32	60	
Tabaklama Sonrası		Yaş Bitim İşlemleri Sonrası	
Makinalar	Adet	Makinalar	Adet
Sıkma	1	Açık Sıkma	3
Yarma	1	Vakum Kurutma	2
Tıraş	2	Gergi	4
		Askı Kurutma Ünitesi	1
		Patpat	2
		Zımpara	1

- **Tesis 4 (MODAŞ):** Bu tesis özel teşebbüs olarak faaliyete geçirilen dördüncü ve son ortak kullanım tesisidir (Fotoğraf 5). 2004 yılında 58 ortaklı olarak faaliyete başlayan kuruluşun şu anki ortak sayısı 18'dir. İki vardiya olarak çalışan tesis ile ilgili genel bilgiler Tablo 4'de verilmiştir. Kuruluşun Yönetim Kurulu Üyesi Kemal Çalışgan (29.03.2019); kurulduğu yıllara göre tesisdeki ortak sayısındaki azalışın; dericilik yapmayan ortakların zamanla firmadan ayrılması ve ayrıca zamanla dericilik mesleğini bırakan kişiler sebebiyle olduğunu söylemektedir. 2000'li yılların başında özellikle küçük çaplı üretim yapan esnaf için çok büyük avantaj sağlayan özel teşebbüs ortak kullanım tesislerinin, artık profesyonel çalışmak isteyen dericiler için ise bir dezavantaja dönüştüğünü savunmaktadır. Bunun sebebi olarak da artan kapasitelerle birlikte ortak kullanım tesisine işlem başı verilen ücretlerin çok fazla meblağlara denk gelmesini ve bu tesislerin deri üretimindeki mahremiyeti ortadan kaldırması durumunu göstermektedir. Yüksek kapasitelerle çalışan bir tabakhanenin, kendi makinalarını alması durumunda yıllar boyunca olan süreçte ortak kullanım tesislerine ödenen ücretten daha az makine maliyeti olacağını belirtmektedir. Ayrıca deriler üretim sürecinde tabakhane dışına çıkmayacağı için özel formülasyonlarla ve tekniklerle üretilen derileri farklı kişilerin incelemesi problemi de ortadan kalkacaktır. Buna ek olarak makinaların kullanım biçimi ve ayarları bizzat tabakhane tarafından belirleneceği için daha kaliteli üretim söz konusunu olacaktır. Bu nedenlerle deri imalatı yapan bir kişi gözüyle bakıldığında Gerede Deri Organize Sanayi'nde ortak kullanım tesislerinin olmamasının, her kuruluşun kendi sistemine göre üretim yapmasının daha verimli olacağını düşünmektedir.

Fotoğraf 5. Özel teşebbüs olarak dördüncü kurulan ortak kullanım tesisi

(Image 5. The fourth established common usage facility as private enterprise)

Tablo 4. Tesis-4 ile ilgili genel bilgiler
(Table 4. General information about facility-4)

Kuruluş Yılı	Ortak Sayısı	Çalışan Sayısı	
2004	18	55	
Tabaklama Sonrası		Yaş Bitim İşlemleri Sonrası	
Makinalar	Adet	Makinalar	Adet
Sıkma	1	Açık Sıkma	2
Yarma	1	Vakum Kurutma	2
Tıraş	2	Gergi	3
		Askı Kurutma Ünitesi	1
		Patpat	2

6.3. Özel Teşebbüs Ortak Kullanım Tesislerinde Kullanılan Makinalar (Machines Used in Private Enterprise Common Use Facilities)

Gerede'deki sistemde hamderiler tabakhanelerde deri işleme reaksiyon kapları olan dolaplara alınarak tabaklanırlar. Genellikle kireçlik işlemleri sonrasında yapılan mekanik işlemler olan etleme ve yarma işlemleri fason olarak başka kuruluşlara yaptırılmaktadır. Ayrıca tabaklama ve tabaklama öncesindeki tüm işlemlerini de fason olarak başka kuruluşlara yaptıran tabakhanelerin sayısı artmıştır. Tabaklanmış deriler tabakhanelerden römorklara konularak ortak kullanım tesislerine gönderilir. Buradaki ilk işlem sıkma makinası ile yapılır (Fotoğraf 6). Bu işlem ile deriye fiziksel olarak bağlı olan su uzaklaştırılarak, deriler yarma ve tıraş işlemleri için uygun nem seviyesine getirilirler.

Fotoğraf 6. Sıkma makinası ve sıkma işlemi
(Image 6. Sammying machine and sammying operation)

Tabaklanmış deriler kireçlik işleminden sonra yarılmamışsa, sıkma işlemi ardından yarma işlemi uygulanır. Yarma makinası (Bkz. Fotoğraf:7) ile deriler istenilen cilt tarafı kalınlığına uygun şekilde kesiti boyunca genellikle ikiye ayrılırlar. Böylece bir adet deriden ciltli kısım ve yarma kısmı olmak üzere iki tabaka elde edilir. Ciltli kısım daha değerli olan kısımdır ve genellikle bu kısım mamul deriye dönüştürülmek üzere işlemlere devam edilir.

Fotoğraf 7. Yarma makinası
(Image 7. Splitting machine)

Daha sonra deriler bitmiş deride istenilen kalınlık baz alınarak nihai kalınlığa ulaşması için tıraşlanırlar. Tıraş makinasında (Fotoğraf 8) yapılan tıraş işlemiyle bitmiş derinin her tarafında homojen belirli bir kalınlığa ulaşılmaya çalışılır.

Fotoğraf 8. Tıraş makinası ve tıraşlama işlemi
(Image 8. Shaving machine and shaving operation)

Tıraş işleminden sonra deriler römorklarla tabakhanelere gönderilir ve derilere yaş bitim işlemleri uygulanır. Yaş bitim işlemleri biten deriler tekrar römorklar ile ortak kullanım tesislerine gelerek açkı-sıkma işlemine tabi tutulurlar. Açkı-sıkma makinası (Bkz. Fotoğraf:9) ile deriye fiziksel olarak bağlı olan su uzaklaştırılarak deri yüzeyi düzgünleştirilir ve açılır. Böylece deri kurutma işlemine hazır hale gelir.

Fotoğraf 9. Açkı-sıkma makinası ve açkı-sıkma işlemi
(Image 9. Set-out machine and setting-out operation)

Vakum kurutma Gerede'de üretilen derilere uygulanan iki kurutma yönteminden birisidir ve vakum kurutma makinasında uygulanır (Fotoğraf 10). Bu kurutma metodunda suyun vakumda düşük sıcaklıkta kaynama özelliği baz alınır ve böylece buharlaşma çok çabuk gerçekleşir. Yaş deriler düzleştirici bir araç vasıtasıyla metal tablalara kırışık olmayacak şekilde açılırlar ve hava sızdırmaz bir gövde vasıtasıyla yalıtımlı olarak kapatılırlar. İçerideki hava basıncı tahliye sistemi ile düşürülerek, derinin kalınlığına ve nem içeriğine göre önceden belirlenmiş sürede deri kurutulur (John, 1996:149).

Fotoğraf 10. Vakum kurutma makinası ve vakum kurutma işlemi
(Image 10. Vacuum drying machine and vacuum drying operation)

Vakum kurutma uygulanan deriler nihai nem seviyesine getirilmesi için askı kurutma ünitesine alınırlar (Fotoğraf 11). Vakumdan çıkan deriler askı kurutma ünitesinin çubuklarına asılırlar ve işletme içerisindeki doğal hava geçişiyle ve kurutma ünitesinde yer alan kurutma kabininden geçerek kurutma işlemi tamamlanır.

Fotoğraf 11. Askı kurutma ünitesi
(Image 11. Hang drying unit)

İstenilen son ürün karakterine göre Gerede'de vakum kurutma haricinde kullanılan diğer kurutma metodu ise Gergi Kurutmadır. Bir gergi ünitesi (Fotoğraf 12); kontrollü sıcaklık ve rutubete sahip bir kurutma ünitesi ile çok sayıda tabladan oluşur. Gergi sistemi, çok sayıdaki derinin küçük bir alanda kurutulması avantajına sahiptir (Thorstensen, 1993:2030).

Fotoğraf 12. Gergi kurutma ünitesi
(Image 12. Toggle drying unit)

Kurutma işlemi tamamlanan deriler sert haldedir, yüzeyleri düzgün halde değildir ve kenar kısımlarında kırışıklıklar mevcuttur. Bu yüzden derilerin mekanik olarak yumuşatılması ve düzgünleştirilmesi işlemi patpat ismi verilen makinalarda yapılır (Fotoğraf 13). Ardından deriler tekrar römorklara yüklenecek finisaj işlemleri yapılması için tabakhanelere teslim edilir.

Fotoğraf 13. Patpat makinası
(Image 12. Staking machine)

Kullanılan bu makinalar ve sistemler dünyada kullanılan son teknoloji üründür. Makinalar eskimeye başladığında yenisi ile değiştirilmektedir. Tesis 2'deki makinaların alış fiyatları şu şekildedir: Sıkma makinası 225000€, Tıraş makinası 125000€, Yarma makinası 175000€, Açık-sıkma makinası 175000€, Vakum kurutma makinası 300000€, Askı kurutma sistemi 80000€, Gergi kurutma ünitesi 35000€, patpat makinası 80000€ (Başaran, İ., 29.03.2019).

7. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

Yüzyıllardır Anadolu'da önemli bir deri üretim merkezi konumunda olan Gerede Deri Sanayisi son yıllarda Türkiye'de deri üretiminin en yoğun ve en canlı olduğu bölgelerin başında gelmektedir. Gerede'nin Anadolu'da deri üretimi yapan diğer bölgelere göre gelişip, dünya standartlarında ürün üretebilmesi; geleneksel yöntemler yerine modern deri üretim yöntemlerini benimsemesi ile açıklanabilir. Hızlı, kaliteli ve standart üretim yapılabilmesi için Gerede'deki dericiler

mekanik işlemler için mevcut son teknoloji ürünü makineleri kullanmaktadırlar. Her tabakhane kendi başına kendi makinasını almak yerine, dericiler gruplaşarak yüksek maliyetli makineler ortaklaşa alınmıştır. Bu sistemin oluşmasının temelinde eski Gerede Deri Organize Sanayicileri Derneği Başkanı merhum İsmail Gür'ün çabalarıyla 1990 yılında KOSGEB destekli olarak kurulan ORTKA'nın (Ortak Kullanım Atölyesi) da etkisi vardır. Sadece tabaklama sonrası işlemlerin yapıldığı bu atölyeden sonra, modern deri üretimi için tabaklama sonrası ve yaş bitim işlemleri sonrasındaki yüksek maliyetli makinelerle yapılan işlemlerin de gerçekleştirildiği özel teşebbüs olarak faaliyete geçirilen tesislerin kurulması, İtalya'da yapılan gözlemler sonucunda İtalyan sisteminden esinlenme ile gerçekleşmiştir. Zamanla dört farklı ortak kullanım tesisi faaliyete geçirilmiştir.

Gerede'deki özel teşebbüs ortak kullanım tesislerinde sıkma, yarma, tıraş, açkı sıkma, vakum kurutma, patpat makineleri ve yaş gergi ile askı kurutma üniteleri bulunmaktadır. Bu tesisler sadece ortaklarına değil, ortaklığı bulunmayan tabakhanelere de hizmet vermektedir. Bu sebeple düşük sermayeli tabakhaneler de modern büyükbaş deri üretiminin gerektirdiği bu makineleri kullanarak zamanla gelişebilme imkânı bulmuşlar, Gerede Deri Sanayinin gelişmesinde ve Deri Organize Sanayi Bölgesine taşınma sürecinin başlamasında rol oynayabilmişlerdir. Özel teşebbüs olarak faaliyet gösteren bu kuruluşların ortakları arasında sadece dericiler değil, dericilik işi yapmayanlar da vardır. Zamanla dericiliği bırakanlar ve dericilik dışında ortak olanların ayrılmaları ile tesislerin ortak sayılarında düşüş olduğu gözlemlenmektedir. Gerede'de özel teşebbüs olarak kurulan bu tesisler ile geleneksel ve ilkel yöntemlerle yapılan dericilik bir anda dünya standartlarında modern üretimine dönüşmüştür. Üretim standart ve kalite gelmiş, üretim maliyetleri azalmış ve üretim hızlanmıştır. Makineler sürekli çalışır vaziyette olduğu için atıl duruma düşen demir yığınları olmaktan çıkmış ve deri sanayi esnafını hep birlikte geliştirebilmiştir. Tabakhanelerin fiziksel koşulları sebebiyle sermayeleri olsa dahi bu makine parkurunu oluşturamayacak olması da bu sistemin ne kadar akılcı olduğunu göstermektedir. Ayrıca tesislerin kurulması için yapılan ortaklıklar sayesinde tabakhaneler birlikte iş yapmayı daha iyi öğrenmişler ve bu da farklı tesislerin kurulmasına ve farklı ticari faaliyetler için ortaklıkların yürütülmesine zemin hazırlamıştır. Böylece Gerede Deri Sanayi Türkiye'nin deri merkezi adayı olması konumuna gelebilmiştir. Her ne kadar özel teşebbüs ortak kullanım tesislerinin Gerede deri sanayisini geliştirdiği bilinse de, üretim kapasitelerinin artması ve Gerede Deri Organize Sanayi Bölgesine taşınma sürecinin başlaması ile bu sistemin devamlılığı ve verimliliği konusunda çekinceler de mevcuttur. Bunun temelinde bu sistemde üretimde tam mahremiyetin sağlanamaması, makinelerin ayarlarının ve sisteminin deri üretici tarafından direkt olarak belirlenememesi ve müdahale şansının az olması, bunların sonucunda istenilen deri kalitesinin elde edilememesi yatmaktadır. Ayrıca yüksek kapasite ile çalışıldığında ortak kullanım yerine fabrikaların kendi makinelerini almasının yatırım maliyeti açısından dezavantaj değil avantaja dönüşeceği düşüncesi de hâkimdir. Tüm araştırmalar ve gözlemler göstermektedir ki; özel teşebbüs ortak kullanım tesisleri sayesinde Gerede tabakhaneleri büyük gelişme kaydetmişler ve karlılığın azaldığı sektörde rekabetçi olarak kalabilmişlerdir. Gerede Deri Organize Sanayi Bölgesine taşınma sürecinin başlamasında da bu tesislerin büyük payı olduğu aşikârdır. Deri Organize Sanayi Bölgesinde de bu sistemin farklılaşarak süreceği görülmekle beraber özellikle büyük kapasitelerle ve özel üretimlerle çalışacak firmalar kendi makine parkurunu kurarak bu sistemden

vazgeçme eğilimi de gösterebileceklerdir. 2000'li yılların başında Gerede tabakhanelerine büyük atılım yaşatan üretime yönelik bu sistemin özellikle pazarlama ve markalaşma ile ilgili ortaklıklar olarak da yapılması gerekliliği de Gerede Deri Sanayi'nin geleceği açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Atılğan, T., Ofluoğlu, K.P., Örk, N., and Mutlu, M.M., (2018). The Analysis of Turkish Leather Industry's Competitiveness, Annals Of The University Of Oradea Fascicle Of Textiles, Leatherwork, (XIX):115.
- Carabelli, A., Hirsch, G., and Rabbellotti, R., (2007). Italian SMEs and industrial districts on the move: Where are they going?. Small firms, global markets: competitive challenger in the New Economy, Progetto di Ricerca di Interesse Nazionale, 8p.
- Covington, T., (2009). Tanning Chemistry The Science of Leather, The Royal Society of Chemistry, Northampton, UK.
- Eroğlu, O. ve Yalçın, A., (2013). Kümelenme ve Rekabetçilik İlişkisi: Kavramsal Bir İnceleme. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2):176s.
- FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations), 2015, World statistical compendium for raw hides and skins, leather and leather footwear 1998-2014, Rome.
- FIBRE2FASHION, (2019). Leather Industry in Turkey, <https://www.fibre2fashion.com/industry-article/7266/leather-industry-in-turkey> (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
- GDOSD, (2019). Gerede Deri Organize Sanayicileri Derneği Web Sitesi <http://www.geredederiods.org.tr/amac.aspx> (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
- Güldür, M.M., (2016). Gerede'de Dericilik, Kalemişi Dergisi, Cilt:4, Sayı:8, 100s., Doi:10.7816/kalemisi-04-08-02.
- IDMIIB (İstanbul Deri ve Deri Mamulleri İhracatçıları Birliği), (2016). APLF Hong Kong, Asia Pacific Leather Fair, Hong Kong.
- John, G., (1996). Possible Defects in Leather Production, Europaring 24 D-68623, Lampertheim.
- Kaşmer, R., (2000). Gerede'de dericilik ve tarihi seyri, Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu, Gerede Belediyesi Yayınları-I, 257-273.
- Laurenti, R., Redwood, M., Puig, R., and Frostell B., (2016). Measuring the environmental footprint of leather processing technologies, Journal of Industrial Ecology, 21:1180-1181ppi Doi number: <https://doi.org/10.1111/jiec.12504>
- LWG (Leather Working Group), (2014). LWG environmental audit protocol responses report, Milton Keynes, UK.
- Malecki, E., (2004). Jockeying for position: what it means and it matters to regional development policy when places compete, Regional Studies, 38(9):1101-1120.
- Pınarcıoğlu, 2000, KOBİ'ler, kolekrif verimlilik ve sorunları, Toplum ve Bilim 86, 304s.
- Platania, M., (2014). Trade advantage of Italian industrial districts: Persistence and change. Regional and Sectoral Economic Studies, 14(2):39-52.
- Porter, M.E., (1998). Clusters and the new economics of competition, Harvard Business Review, November-December: 77-90.

-
- Süme, M., Çalık, A.O., Araz, T., Yetiş, İ., Tarhan, M. ve Aksay, B., (2015). Gerede Nüfus Defteri (Cilt I). Bolu: BAMER Yayınları.
 - T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2019). Dericilik Tesisleri, https://www.tarimorman.gov.tr/GKGM/Belgeler/Veteriner%20Hizmetleri/HayvansalYanUrunIsletme/Dericilik_Tesisleri.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
 - Thorstensen, T.C., (1993). Practical Leather Technology, Krieger Publishing Company, Malabar, Florida.

KAYNAK KİŞİLER

- Ali Sağol, ORDER Deri San. Tic. Ltd. Şti. Yönetim Kurulu Üyesi, "Sağol Deri" Firma Sahibi, 28.03.2019 tarihli görüşme.
- Ersin Turan, GERDERSAN Grup Dericilik Kim.İnş.Nak.Pet.Maden Turizm Gıda San.Tic.AŞ Müdürü, 29.03.2019 tarihli görüşme.
- İbrahim Başaran, BİRTEK Birleşim Teknoloji Deri İmalat San. Ve Tic. Ltd. Şti. Müdürü, 29.03.2019 tarihli görüşme.
- Kemal ÇALIŞGAN, MODAŞ Gerede Modern Dericilik San.Turizm Taşımacılık İnş.Otomotiv Gıda Tic.A.Ş Yönetim Kurulu Üyesi, "Çalışanlar Deri" Firma Sahibi, 29.03.2019 tarihli görüşme.